

РОЗДІЛ I. МОВОЗНАВСТВО

УДК 81-115:008:392.8

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2023-2-1>

PERCEPCYJNA CECHA SMAKU W POLSKIEJ I UKRAIŃSKIEJ LINGWOKULTURACH (GRUPA TEMATYCZNA “NAPOJE”)

Yodlovska A. I.

Doktorantka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza

orcid.org/0000-0001-9911-9826

aliyod@amu.edu.pl

Michał Szczyszek

Profesor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza,

Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej

Fredry 10, 61-701 Poznań

orcid.org/0000-0002-0253-7296

michal.szczyszek@amu.edu.pl

Key words: *percepcja, smak, eksplikacja, grupa tematyczna “napoje”, eksperyment asocjatywny.*

W artykule przedstawiono analizę słownikowych definicji napojów wybranych ze słowników języka polskiego i ukraińskiego, analizę porównawczą przeprowadzonego przez nas eksperymentu skojarzeniowego z rodzimymi użytkownikami języka polskiego, a także informacje zawarte w słowniku asocjatywnym języka ukraińskiego. Przeanalizowaliśmy również korpusy języka ukraińskiego i polskiego, aby zobaczyć, jakie konotacje związane ze zmysłem smaku pojawiają się w tekstach.

Badanie percepcji smaku wydaje się niemożliwe bez uwzględnienia mentalności, idei kulturowych. Asocjacyjne reakcje na smaki nie są takie same u różnych ludzi, przedstawicieli różnych grup etnicznych. Wrażenia smakowe mają charakter hedonistyczny i bardziej subiektywny oraz są związane ze stanem emocjonalnym człowieka.

Słownictwo o wyraźnym charakterze percepcyjnym obejmuje nazwy napojów, które są integralnymi składnikami językowego obrazu świata. Obiektem naszych badań były nazwy 30 napojów alkoholowych i bezalkoholowych.

Przedstawione w artykule definicje napojów wyekscerpowano ze słowników języka ukraińskiego i polskiego. Pokazano, w jakich definicjach prezentowana jest percepcyjna cecha smaku.

Przeanalizowano dane z eksperymentu asocjacyjnego (na przykładzie napoju kawa), który został przeprowadzony z rodzimymi użytkownikami języka polskiego na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Dokonano porównania skojarzeń z bodźcem kawa u osób mówiących po ukraińsku i polsku. Wyniki eksperymentu (przeprowadzonego na respondentach ukraińskojęzycznych) zaczerpnięto ze słownika skojarzeniowego Svitlany Martinek.

Analiza definicji słownikowych wykazała, że pomimo bliskości geograficznej i kulturowej obu społeczeństw: polskiego i ukraińskiego, istnieją znaczne różnice w leksykograficznym definiowaniu nazw napojów. Leksykografowie obu języków odwołują się do różnych zjawisk tkwiących w językowych obrazach świata. Ukraińska wizualizacja nazw napojów wydaje się nieco bogatsza od polskiej, w której jednak dominującą cechą semantyczną nazw napojów jest zmysł smaku.

Badanie sposobów werbalizacji cech percepcyjnych oraz ich miejsca w definicjach leksemów jest ważne ze względu na antropocentryczną orientację współczesnego językoznawstwa.

ВІДЧУТТЯ СМАКУ В ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ (ТЕМАТИЧНА ГРУПА «НАПОЇ»)

Йодловська А. І.

*аспірантка Університету імені Адама Міцкевича
orcid.org/0000-0001-9911-9826
aliyod@amu.edu.pl*

Michał Szczyszek

*професор Університету імені Адама Міцкевича,
Факультет польської та класичної філології
Фредри 10, 61-701, Познань
orcid. 0000-0002-0253-7296
michal.szczyszek@amu.edu.pl*

Ключові слова: *сприйняття, смак, експлікація, тематична група «напої», асоціативний експеримент.*

У статті подано аналіз словникових дефініцій напоїв, вибраних із польських та українського словників, порівняльний аналіз асоціативного експерименту, проведеного нами з носіями польської мови, а також інформацію, що міститься в асоціативному словнику української мови. Ми також проаналізували корпуси української та польської мов, щоб побачити, які конотації, пов'язані зі смаком, з'являються в текстах.

Вивчення смакового сприйняття здається неможливим без урахування ментальності та культурних уявлень. Асоціативні реакції на смаки неоднакові у різних людей і представників різних етнічних груп. Смакові відчуття гедоністичні, більш суб'єктивні і пов'язані з емоційним станом людини.

До перцептивної лексики належать назви напоїв, які є невід'ємними компонентами мовної картини світу. Об'єктом нашого дослідження були назви 30 напоїв, як алкогольних, так і безалкогольних.

Наведені у статті визначення напоїв взято з українських та польських словників. Показано, в яких визначеннях представлена перцептивна ознака смаку.

Проаналізовано дані асоціативного експерименту (на прикладі напою кави), який проводився нами з носіями польської мови в університеті імені Адама Міцкевича в Познані. Асоціації з кавою порівнювали у носіїв української та польської мов. Результати експерименту (проведеного з україномовними респондентами) взято з асоціативного словника Світлани Мартінек.

Аналіз словникових дефініцій показав, що, попри географічну та культурну близькість обох суспільств – польського й українського, наявні значні відмінності в лексикографічному визначенні назв напоїв. Лексикографи обох мов звертаються до різних явищ, властивих мовним образам світу. Українська візуалізація назв напоїв видається дещо багатшою за польську, в якій, однак, домінуючою семантичною ознакою назв напоїв є відчуття смаку.

Вивчення способів вербалізації перцептивних ознак та їх місця у дефініціях лексем є важливим через антропоцентричну спрямованість сучасної лінгвістики.

Poprzez doznania smakowe dociera do naszej świadomości świat zewnętrzny, który zapamiętujemy często jako element rodzimej kultury, z którym identyfikujemy się po latach i za którym tęsknimy na obczyźnie (Szromba-Rysowa).

Sformułowanie problemu. Językowy znak percepcyjny jest ważnym składnikiem interpretacji świata, ponieważ człowiek zdobywa wiedzę o świecie poprzez swoją percepcję za pomocą zmysłów. Słownictwo percepcyjne odgrywa ważną rolę w kształtowaniu językowego obrazu świata.

Jednocześnie pojawia się problem werbalizacji osobliwości otaczającego świata w języku. Słownictwo percepcyjne jest wynikiem interakcji człowieka ze światem i zawiera informacje o tym świecie. Badanie słownictwa percepcyjnego ma jednocześnie charakter psychologiczny i językowy.

Znaczące trudności pojawiają się w konstruowaniu definicji (interpretacji słownikowych) leksykalnego znaczenia przedmiotów, które otaczają człowieka w jego codziennym życiu i mogą być mu dobrze znane. Wynikają one z problemu wyboru tych cech denotacji, które powinny być uwzględnione w interpretacji.

Znacznie częściej leksykografowie konstruując interpretacje, kierują się zasadą redukcji, czyli minimalizowania cech odpowiadającego im pojęcia, zwanego słowem.

Ważność badań wynika z konieczności przeanalizowania roli percepcyjnej cechy smaku w strukturze semantycznej wyrazu oraz określenia trafności psychologicznej definicji słownictwa.

Nasza praca może również pomóc w zrozumieniu specyfiki narodowo-językowych obrazów świata, ponieważ cechy, które istnieją obiektywnie i niezależnie od ludzi, którzy je postrzegają, w różnych językach nabierają odmiennego statusu.

Trudności w konstruowaniu definicji za pomocą słownika percepcji wynikają z problemu wyboru tych cech denotacji, które powinny zostać uwzględnione w interpretacji. Słownikowe definicje słów oznaczających znane przedmioty i zjawiska często wskazują na brak ustalonego zestawu cech semantycznych.

Definicje słownikowe badali lingwiści z Ukrainy, mianowicie M. Zhuikova [5], I. Renchka [11], V. Nimchuk [8], I. Dutsiak [4].

Jak zauważa Margarita Zhuikova, o treści definicji słownikowych decyduje nie tylko poziom wiedzy i świadomości określonego zjawiska naznaczonego leksemem, ale także inne czynniki, w szczególności pewne wytyczne światopoglądowe lingwistów-leksykografów jako członków kolektyw językowo-kulturowy. Jednocześnie zasada antropocentryzmu staje się uniwersalną podstawą, na której opierają się różne formy i metody wyjaśniania leksykalnego znaczenia art. [5, s. 66].

Polscy naukowcy A. Bednarek [15], M. Grochowski [18], A. Wierzbicka [28],

J. Bartmiński [13], R. Tokarski [25], P. Żmigrodski [27], zwracali uwagę na różne aspekty definicji słownikowych. Naukowcy ci zajmowali się przede wszystkim teoretycznymi aspektami leksykografii i definicjami słownikowymi.

Przykładowo, Żmigrodski wskazuje ważne zalecenia dotyczące definiowania, (odwołując się do prac innych leksykografów): definicja powinna mieć charakter językowy, a nie encyklopedyczny [17], być przekładalna, mieć charakter rozczłonkowany, tzn. składać się z elementów prostszych semantycznie od definiendum... [27, s. 129].

Pomimo zainteresowania wielu naukowców definicjami słownikowymi, cecha percepcyjna w ich strukturze nie została dostatecznie zbadana.

Jednostki leksykalne służące określeniu smaku były przedmiotem badań w pracach językoznawców polskich (B. Mitrenga [21], Z. Szromba-Rysowa [24]) i ukraińskich (T. Semashko [12], O. Demenchuk [3]), natomiast analiza percepcyjnej cechy smaku w słownikowych definicji oznaczeń napojów w języku polskim i ukraińskim nie dokonano dotychczas. W jednej z prac M. Zhuikovej i A. Yodlovskiej "Perceptual signs in the structure of dictionary definitions of beverages (based on the material of Ukrainian, Russian and English languages)" porównano słowny opis napojów, który uwzględnia wprowadzenie w definicji cech percepcyjnych oraz powiązanie cech percepcyjnych w strukturze definicji i wykazano, że znak percepcyjny pomaga w dokładniejszej identyfikacji opisywanego przedmiotu. Jednakże definicje napojów w języku polskim nie były dotychczas badane.

Pomimo zainteresowania wielu naukowców definicjami słownikowymi, cecha percepcyjna w ich strukturze nie została dostatecznie zbadana.

Nazwy związane ze zmysłem smaku należą do słownictwa percepcyjnego i odgrywa ważną rolę w postrzeganiu rzeczywistości.

Z językowego punktu widzenia smak jest interesujący w tym sensie że zwerbalizowany w dość skomplikowany sposób, dlatego głównym problemem jest poszukiwanie korelatów językowych dla różnych wartości skali smaku [19].

Sfera percepcji smakowej jest szczególnym rodzajem percepcji zmysłowej, która znacznie różni się od innych swoim indywidualnym charakterem i antropocentryzmem. Te odczucia mają charakter bardziej subiektywny; wielkie znaczenie emocjonalne i psychologiczne dla osoby; odgrywają ważną rolę w reakcjach ochronnych organizmu na bodźce zewnętrzne itp. [12, s. 56].

Jak wskazuje Barbara Mitrenga, powołując się na innych badaczy, smak należy do grupy zmysłów tzw. chemicznych, nazywanych „niższymi”, „cielesnymi” lub „bliskimi ciału”, w przeciwieństwie do zmysłów fizycznych, „wyższych”, jak wzrok i słuch [21].

Percepcja smakowa, towarzysząca każdorazowo spożywaniu pokarmów czy picciu napojów, stanowi akt polisensoryczny, zależny od wielu różnorodnych czynników, jak choćby stężenia substancji, miejsca odczuwania smaku czy temperatury. Rzecz istotna, wiedza na temat zmysłów, w tym odczuwania smaku, jest wciąż niepełna [24, s. 40].

Materiał źródłowy został wyekscerpowany ze Słownika języka polskiego PWN, Słownika języka polskiego W. Doroszewskiego, Wielkiego słownika języka polskiego, Wielkiego słownika współczesnego języka ukraińskiego.

W artykule wykorzystano ilustracyjne przykłady z korpusów języka ukraińskiego i polskiego. Autorzy pracy przetłumaczyli przykłady ze źródeł ukraińskich na język polski.

Prezentacja głównego materiału badawczego.

Perceptywna cecha smaku jest główną cechą w strukturze definicji napojów. Główne doznania smakowe (poza słonym): gorzkie, słodkie, kwaśne i połączone słodko-kwaśne są zwerbalizowane w definicjach napojów. Badanie specyfiki reprezentacji pojęć smakowych daje możliwość zrozumienia sposobu postrzegania napoju.

Każdy napój ma swój wyjątkowy smak i sposób przygotowania. Badamy percepcyjną cechę smaku na podstawie definicji zarówno napojów alkoholowych, jak i bezalkoholowych.

Obiektem badań jest nazwy 30 napojów: wódka (*горілка*), wino (*вино*), whisky (*віскі*), koniak (*коньяк*), likier (*лікер*), arak (*арак*), wermut (*вермут*), absynt (*абсент*), grzaniec (*глінтвейн*), kawa (*кава*), lemoniada (*лимонад*), kisiel (*кисіль*), sok (*сік*), herbata (*чай*), uzwar (*узвар*), kompot (*компот*), kefir (*кефір*), mleko (*молоко*), woda (*вода*), porto (*портвейн*), piwo (*пиво*), poncz (*пуні*), bimber (*самогон*), cydr (*цидр*), rum (*ром*), kwas (*квас*), szampan (*шампанське*), jogurt (*йогурт*), gin (*джин*).

Analizując materiał leksykograficzny języka ukraińskiego i polskiego, zauważyliśmy, że w definicjach słownikowych opisujących grupę tematyczną “napoje” cecha percepcyjna smaku jest przedstawiona tylko kilka razy, choć jest to ważny element.

Percepcyjna cecha smaku w słownikach języka ukraińskiego. Znak percepcyjny *słodkiego smaku* jest przedstawiony w definicjach napojów alkoholowych, wermutów i likierów: *вермут* – солодке виноградне вино, настояне на ароматичних травах (СУМ, т. 1, с. 330), (wermut to słodkie wino gronowe z aromatycznymi ziołami), *лікер* – солодкий, ароматний міцний спиртний напій (СУМ, т. 4, с. 514) (likier to słodki, aromatyczny mocny napój alkoholowy) i bezalkoholowych *компоту*, *узвару*, *морсе*: *компот* – солодка рідка страва з фруктів та ягід, зварених у воді; *узвар* (СУМ, т. 4, с. 252) (*компот* to słodkie płynne danie z owoców i jagód gotowa-

nych w wodzie; *узвар*), *узвар* – солодка рідка страва із сушених фруктів і ягід, зварених у воді; компот (СУМ, т. 10, с. 405) (*узвар* – słodka płynna potrawa z suszonych owoców i jagód gotowanych w wodzie; компот), *морс* – солодкий напій з води та соку ягід або плодів (СУМ, т. 4, с. 806) (morse to słodki napój sporządzony z wody i soku jagodowego lub owocowego).

Percepcyjny znak *kwaśnego smaku* przedstawiony jest tylko w definicji *квасу хлеbowого*: *квас* – кисло-солодкий напій, який готують із житнього хліба або житнього борошна із солодом (СУМ, т. 4, с. 131) (*квас* to kwaśny napój z chleba żytniego lub mąki żytniej ze słodem).

Połączony *słodko-kwaśny smak* przedstawia definicja *лимонады*: *лимонад* – прохолодний кисло-солодкий напій, у склад якого входить сік лимона або інших фруктів чи ягід (СУМ, т. 4, с. 486) (*лимонада* – chłodny słodko-kwaśny napój, który zawiera sok z cytryny lub innego owocu lub jagody).

Spośród 30 analizowanych napojów percepcyjna cecha smaku pojawia się tylko w 6 definicjach.

Percepcyjna cecha smaku w słownikach języka polskiego.

Napoje o *słodkim smaku* obejmują następujące napoje: *likier* – mocny, słodki napój alkoholowy (PWN), *likier* – słodki napój alkoholowy o smaku owocowym lub korzennym (WSJP), *likier* – mocny słodki aromatyczny napój alkoholowy (SJPD), *rum* – mocny napój alkoholowy o jasnobrązowym kolorze, lekko słodkim smaku i silnym, charakterystycznym zapachu (WSJP), *kisiel* – półpłynny, słodki deser z mąki ziemniaczanej, soku owocowego, wody i cukru (WSJP), *kiesel* – słodka potrawa z mąki ziemniaczanej, soku owocowego, wody i cukru (PWN).

W definicjach wielu napojów leksykografowie podają *prototypy smaku*, na przykład *owoce*, *jałowiec*, *zioła* i *anyż*: *arak* – charakterystyczny dla krajów arabskich wysokoprocentowy napój alkoholowy o silnym zapachu i smaku anyżu (WSJP), *likier* – słodki napój alkoholowy o smaku owocowym lub korzennym (WSJP), *wermut* – wino o smaku i aromacie korzenno-ziołowym (WSJP), *wermut* – wino wytrawne lub słodkie z przyprawami ziołowo-korzennymi (PWN), *gin* – wódka gatunkowa o smaku i zapachu jałowcowym (PWN), *gin* – angielska wódka czysta mająca zapach i smak jałowca (WSJP).

W przypadku niektórych napojów leksykografowie wskazują *różne smaki*, na przykład *lemoniada* wydaje się zarówno *słodka*, jak i *kwaskowata*: *lemoniada* – słodki napój gazowany z wody lub soku owocowego, sztucznie barwiony i aromatyzowany; też: porcja tego napoju (PWN), *lemoniada* – napój kwaskowaty z wody cukru i soku cytrynowego (SJPD).

Połączony *słodko-kwaśny smak* jest przedstawiony w definicji *cydru*: *cydr* – napój alkoholowy o słodko-kwaśnym smaku, wytwarzany ze sfermentowanego

soku z jabłek (WSJP), *porto* – mocne wino portugalskie, zazwyczaj słodkie lub półsłodkie (PWN)

Kwaśny smak występuje tylko w definicji *jogurtu*: *jogurt* – gotowane mleko zaprawione specjalnym enzymem, kwaśny napój rozpowszechniony głównie w Bułgarii i na całym Półwyspie Bałkańskim, stosowany również do celów leczniczych (SJPD).

Słowniki polskie, w przeciwieństwie do słownika ukraińskiego, nie przedstawiają smaku *kwasu chlebowego* w strukturze definicji, opisując jedynie wizualną cechę percepcyjną – barwę napoju: *kwas chlebowy* – napój w kolorze brązowym, o niewielkiej zawartości alkoholu, wytwarzany z wody, chleba razowego i drożdży, powodujących fermentację (WSJP).

Niektóre definicje wskazują na obecność cukru, który jest dodawany specjalnie dla smaku napoju: *poncz* – gorący napój przyrządzany z araku, wody, cukru, soku cytrynowego i korzenia (SJPD), *kompot* – napój z ugotowanych w wodzie owoców z cukrem (PWN), *gin* – napój wysokowyj z jagód jałowowych nasienia anyżu, cynamonu, cukru, wody i alkoholu (SJPD).

Polscy leksykografowie wskazują więc zmysł smaku percepcyjnego w 12 z 30 definicjach drinków, czyli dwa razy więcej niż ukraińscy.

Jednak w przypadku wielu napojów percepcyjna cecha smaku nie jest prezentowana.

Przejdźmy na przykład do definicji kawy ze słowników polskiego i ukraińskiego. Leksykografowie języka polskiego opisują kolor i zapach napoju: *kawa* – ciemnobrązowy napój o charakterystycznym zapachu, przyrządzany z palonych i drobno zmieszanych ziaren kawy – rośliny (WSJP), a ukraińscy leksykografowie wskazują jedynie na aromatyczny zapach napoju: *кава* – тропічне дерево, з насіння якого виготовляють ароматний тонізуючий напій; кавове дерево (СУМ, т. 4, с. 65) (*kawa* – drzewo tropikalne, z nasion którego powstaje aromatyczny napój tonizujący; drzewo kawowe).

Smak kawy, za który ludzie tak bardzo kochają ten napój, nie jest reprezentowany w strukturze definicji. Aby zrozumieć, czy ten napój kojarzy się ze smakiem, przeprowadziliśmy eksperyment asocjacyjny i poprosiliśmy stu użytkowników języka polskiego o napisanie swoich pierwszych reakcji na bodziec «kawa».

Wyniki prezentujemy poniżej.

Zebrałiśmy 108 odpowiedzi, m.in. **mleko 10, poranek 7, gorzka 7, napój 7, kofeina 7, zapach kawy 6, czarna 5, energia 5, spotkanie 4, ekspres 3, herbata 3, costa 2, przyjemność 2, rano 2, ziarna 2, brązowy 2, papieros 2, pobudzenie 2, do picia 2, kubek 1, zmęczenie 1, filiżanka 1, gorycz 1, ciemny 1, brąz 1, ziarno kawy 1, słodycze 1, mocna 1, nawyk 1, picie 1, aromat 1, domowy 1, gorzkość 1, pobudka 1, śmierdzi 1, kakao 1, starbucks**

1, ciastko 1, niesmaczna 1, pokój 1, automat 1, potrzeba 1, miłość 1, rutyna 1, życie 1, smaczny 1.

7 osób mówiących po polsku wskazuje na smak kawy, czyli gorzki, a 6 osób na to, że kawa ma zapach. Dla jednej osoby kawa jest niesmaczna i dla jednej jest smaczna.

Respondenci wskazują także na gorzkość – 1 odpowiedź, gorycz – 1 odpowiedź – kawy.

Wyniki eksperymentu (przeprowadzonego z użytkownikami języka ukraińskiego) zacerpnęliśmy ze słownika asocjacyjnego Svitlany Martynek. Słownik asocjacyjny języka ukraińskiego zawiera 210 reakcji na kawę. Połączyliśmy odpowiedzi kobiet i mężczyzn i uzyskaliśmy następujące wyniki:

herbata 29, czarna 20, poranek 13, gorąca 13, z mlekiem 10, pyszna 8, mocna 7, aromat 6; zapach 6; mleko 4, mielona 4, gorzka 4, rano 4, Lwów 4, czekolada 3, napój 3, espresso 2, cukier 2, Jacobs 2, pachnący 2, Lwów 2, rozpuszczalna 2, ciasto 2, pić 2, kubek 2, smak 2, amerykano 2, Nescafé 2, ale lepszą herbatę 1, fasola 1, gotuje 1, gorycz 1, gorzki 1, gorzko 1, droga 1, z cukrem 1, parzona 1, jogurt 1, kavusia 1, kawiarnia 1, kredens 1, kubek 1, Lavazza 1, Movenpick 1, źle 1, ryż 1, świeża 1, pyszno 1, sok 1, spać 1, czarny 1, aromatyczny 1, woda 1, pachnąca 1, ziarna 1, ze Lwowa 1, jego 1, miłość 1, matka 1, mlekiem 1, musi być 1, naturalna 1, nienawidzę 1, uwielbiać 1, pić, po Lwowsku 1, doskonale 1, pysznie 1.

Smak kawy, czyli gorzki, wymieniły tylko 4 osoby, aromat i zapach – 6. Kawa jest pyszna dla 8 osób. Ankietowani wskazywali również na gorycz kawy.

Tym samym smak kawy (*gorzki*) dla osób mówiących po polsku jest na drugim miejscu, a dla osób mówiących po ukraińsku na dziesiątym miejscu. Użytkownikom języka polskiego kawa najbardziej kojarzy się z mlekiem, dla ukraińskich respondentów z innym napojem – herbatą, a także z czarnym kolorem. W polskiej wersji tylko 3 osoby na 100 pisały o herbacie, a 5 – o czarnym kolorze kawy. W przypadku ukraińskich i polskich respondentów kawa kojarzy się również z porankiem (13 osób i 6 osób). Również 13 osób z Ukrainy wskazało na odczucie temperatury kawy – gorącej, podczas gdy osoby posługujące się językiem polskim ani razu nie wspomniały o tej właściwości. Również użytkownicy ukraińskiego piszą, że kawa jest mocna, polskojęzyczni wymienili tę cechę tylko raz.

Sprawdziliśmy również korpusy języka ukraińskiego – “Generalny Korpus z adnotacjami regionalnymi języka ukraińskiego (GRAK)” i polskiego – “Narodowy korpus języka polskiego”, aby zobaczyć, jaki smak kawy pojawia się w tekstach.

Używając leksemów *kawa*, *smak* w różnych formach, chcieliśmy zobaczyć, jak smak kawy jest reprezentowany w tekstach.

Na przykład w korpusie ukraińskim znaleźliśmy 56 kontekstów, w których kawa jest przedstawiana jako gorzka i 38 kontekstów z percepcyjnymi oznakami gorzkiego smaku. W Narodowym korpusie języka polskiego były 23 konteksty z kawą gorzką i 18 z kawą słodką.

W tekstach języka ukraińskiego kawa jest *gorzka i słodka* w smaku:

«Старі, – відсorbуючи *гіркої кави*, ляснув у долоні поет, – я прочитаю вам свій вірш про старих жінок». Павло Загребельний «Диво» (Starzy ludzie – porijając *gorzką kawę* poeta klasnął w dłonie – przeczytam wam mój wiersz o starych kobietach. Pawło Zagrebelyny «Cud»)

«Адже це якраз те, що йому потрібно: *міцна, гірка кави* й шоколадний торт!» Андрій Курков «Львівська гастроль Джими Хендрікса» (W końcu tego właśnie potrzebuje: *mocnej, gorzkiej kawy* i ciasta czekoladowego! (Andrii Kurkov «Lwów tour Jimi Hendriks»))

«По хвилині появилася якась друга жінка, теж іще молода, з таким же великим алюмінієвим кубком, наповненим по береги *солодкою кавою* ... Федір Одрач «На непевному ґрунті» (Po minucie pojawiła się druga kobieta, również młoda, z tym samym dużym aluminiowym kubkiem wypełnionym po brzegi *słodką kawą*... Fedir Odrach «Na niepewnym gruncie»)

«Відгоди й любов у мене має *гіркий смак кави* і солоний запах моря». Іван Байдак «Тіні наших побачень» (Od tego czasu moja miłość ma *gorzki smak* kawy i słony zapach morza. Ivan Baidak «Cienie naszych randek»)

W jednym z tekstów czytamy, że kawa ma bogatą paletę smaków: «Я замовив ще одну чашку кави. І коли офіціантка поставила її переді мною, перше враження повторилося знову – кризь *багату палітру смаку кави* впевнено проривалася нотка полину. Цікаво, поєднання яких прянощів створило цю ілюзію? Самими лише гвоздиком і кардамоном тут не обмежилися». Олег Поляков «Рабіні й друзі пані Векли» (Zamówiłem kolejną filiżankę kawy. A kiedy kelnerka postawiła ją przede mną, pierwsze wrażenie powtórzyło się ponownie – nuta piołunu pewnie przebiła się przez *bogatą paletę kawowych smaków*. Zastanawiam się, jaka kombinacja przypraw stworzyła to złudzenie? Nie ograniczyli się tutaj tylko do goździków i kardamonu. Oleg Polyakov «Rabini i przyjaciele pani Vekla»)

W tekstach języka polskiego pojawia się także kawa *gorzka i słodka*:

“Śniadanie – czarna *gorzka kawa*, mała chochelka rozlewana do garneczka, i porcja chleba”. Anna Bolecka «Uwiedzeni»

“I o ile *gorzka kawa* mogła we mnie zrodzić protest, o tyle razowiec ze smalcem smakował mi

bardzo, kiedy zostałem nim poczęstowany”. Jeremi Przybora «Przymknięte oko opaczności»

“Zapach *słodkiej kawy* z mlekiem i świeżych bułek zapraszał mnie na śniadanie do salonu”. Józef Bau «Czas zbezczeszczenia. Wspomnienia z czasów drugiej wojny światowej»

Oprócz zwykłego *słodkiego i gorzkiego* smaku kawy, w tekstach przedstawiono *kwaśny* smak kawy.

“Pamięta nawet *kwaśny smak kawy* i dzwonięcie majora łyżeczką w ścianki szklanki. “W Paryżu kawę podają w porcelanie. Pewnie jak wrócicie też będziecie pić w porcelanie. U profesorostwa Kozubów to pewnie – (te rozbiegane oczy za grubymi szklami okularów, jak mógł być wtedy taki głupi!)”. Christian Medardus «Manteuffel Słone chabry»

W jednym z kontekstów pojawił się *orientalny* smak kawy: “Stawek odruchowo odprowadził je wzrokiem, jego palce nerwowo zwiły w rulonik ulotkę reklamującą nowy, «orientalny» smak kawy” Marcin Wroński «Officium Secretum: pies pański».

Najogólniej smak kawy kojarzymy ze określeniami “słodka”, “gorzka”, “kwaśna”. To są smaki, które występują w każdej kawie – tylko w różnym natężeniu. Do tego dochodzą nuty aromatyczne.

Wnioski. Analiza definicji grupy tematycznej “NAPOJE” pozwala zauważyć, że zestaw cech percepcyjnych nie jest wystarczający do pełnej identyfikacji znaczenia napojów, ponieważ w niektórych definicjach ich nie ma.

Spośród 30 analizowanych napojów percepcyjna charakterystyka smaku pojawia się tylko w 6 definicjach w słowniku języka ukraińskiego. Polscy leksykografowie wskazują zmysł smaku percepcyjnego w 12 z 30 definicjach drinków, czyli dwa razy więcej niż ukraińscy.

Okazuje się także, że pomimo bliskości geograficznej i kulturowej obu społeczeństw: polskiego i ukraińskiego, widać spore rozbieżności w definiowaniu leksykograficznym nazw napojów. Leksykografowie obu języków odwołują się do odmiennych zjawisk tkwiących w językowych obrazach świata. Ukraińskie obrazowanie (ukraińska wizualizacja) nazw napojów wydaje się nieco bardziej bogatsza od polskiej, w której jednak dominującym rysem znaczeniowym nazw napojów jest zmysł smaku. Większa metaforyka asocjacyjna w ujęciu ukraińskim sprzyja synestetycznemu wyrażaniu (definiowaniu) nazw napojów natomiast w odniesieniu do materiału polskiego widać większą precyzję w definiowaniu (wyrażaniu) tego rodzaju nazw. Można by zatem postawić roboczą hipotezę, że asocjacyjność w odniesieniu do nazw napojów jest w języku polskim bardziej scentralizowana (skoncentrowana) i nastawiona na kojarzenie poprzez kategorię smaku, a w języku ukraińskim ta asocjacyjność jest zdecentralizowana i ma charakter bardziej rozproszony.

ŹRÓDŁA LEKSYKOGRAFICZNE

- SUM – Словник української мови : в 11 т. / І.К. Білодід (гол. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. I–XI.
- PWN – Słownik języka polskiego PWN. URL: <https://sjp.pwn.pl> (dostęp: 10.05.2022).
- SJPD – Słownik języka polskiego PAN, red. W. Doroszewski (red.), t. 1–11, Warszawa, 1958–1969.
- WSJP – Wielki słownik języka polskiego PAN, P. Źmigrodzki (red.), URL: www.wsjp.pl (dostęp:10.05.2022).

LITERATURA

1. Байдак І.С. Тіні наших побачень. Харків : Віват, 2017–2022. 224 с.
2. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін. Київ, Львів, Єна, 2017–2023. URL: <http://uacorpus.org> (dostęp: 1 września 2023).
3. Деменчук О.В. Лінгвістика експерієнцій: динамічні моделі в семантиці лексики чуттєвого сприйняття : монографія. Рівнен. ін-т слов'язнавства Київ. славіст. ун-ту. Рівне : О. Зень, 2011. 415 с.
4. Дуцяк І.З. Обґрунтування підходу до формування дефініцій у тлумачних словниках. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2014. № 791. С. 15–21.
5. Жуйкова М.В. Словникові дефініції та принцип антропоцентризму. *Актуальні питання іноземної філології*. 2016. № 4. С. 61–68.
6. Загребельний П.А. Твори : У 6 т. Київ, 1979–1981.
7. Курков А.Ю. Львівська гастроль Джимі Хендрікса. Харків : Фоліо, 2012. 440 с.
8. Німчук В.В. Про сучасну українську тлумачну лексикографію. *Укр. мова*. 2012. № 3. С. 3–30.
9. Одрач Ф. На непевному ґрунті: Мемуари. Торонто : Добра книжка, 1962. 340 с.
10. Поляков О. Рабині й друзі пані Векли. Київ : Країна мрій, 2014. 352 с.
11. Ренчка І.С. Особливості лексикографічної фіксації релігійної лексики в радянський період. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія «Філологія. Педагогіка. Психологія»*. Київ : Видавн. центр КНЛУ, 2016. Вип. 32. С. 112–118.
12. Семашко Т.Ф. Мовна стереотипізація сенсорного сприйняття в українській лінгвокультурі. Київ : АртЕкономі, 2016. 479 с.
13. Bartmiński J. Definicja leksykograficzna a opis języka. [w:] K. Polański (red.), *Słownictwo w opisie języka* / red. K. Polański, Katowice, 1984. s. 9–19.
14. Bau J. *Czas zbezczeszczenia. Wspomnienia z czasów drugiej wojny światowej*. Warszawa : Mireki, 2022, 288 s.
15. Bednarek A., Grochowski M. *Zadania z semantyki językoznawczej*. Toruń, 1993.
16. Bolecka A. *Uwiedzeni*. Warszawa : Jacek Santorski & Co Agencja Wydawnicza, 2009. 352 s.
17. Grochowski M. *Zarys leksykologii i leksykografii*. Toruń, 1982.
18. Grochowski M. *Konwencje semantyczne a definiowanie wyrażen językowych*. Warszawa, 1993.
19. Kopaliński W. *Słownik symboli*. T. 6. Warszawa : Oficyna Wydawnicza Rytm, 2007. 528 s.
20. Medardus Ch. *Manteuffel Słone chabry*. Temat, 2008. 111 s.
21. Mitrenga B. *Zmysł smaku. Studium leksykalno-semantyczne*. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2014. 291 s.
22. *Narodowy korpus języka polskiego*. URL: <http://www.nkjp.uni.lodz.pl> (dostęp: 1 września 2023).
23. Przybora J. *Przymknięte oko opaczności*. Kraków : Znak, 2016. 752 s.
24. Szromba-Rysowa Z. *Smak potraw w aspekcie tożsamości kulturowej*. “Małopolska”, 2003. T. 5, s. 151–157.
25. Tokarski R. *Konotacja jako składnik treści słowa*. / *Konotacja*, red. J. Bartmiński, Lublin, 1988. S. 35–53.
26. Zhuikova M., Yodlovska A. *Perceptual signs in the structure of dictionary definitions of beverages (based on the material of Ukrainian, Russian and English languages)*. *Studia philologica*. 2018. Вип. 11. С. 68–73.
27. Źmigrodzki P. *Słowo – słownik – rzeczywistość. Z problemów leksykografii i metaleksykografii*, Kraków, 2008.
28. Wierzbicka A. *Lexicography nad conceptual analysis*, Ann Arbor, 1986.
29. Wroński M. *Officium Secretum : pies pański*. Warszawa : WAB, 2010. 315 s.

ŹRÓDŁA LEKSYKOGRAFICZNE

- SUM – Slovník ukrajskoi movy: [v 11 t.] / I.K. Bilodid (hol. red.) ta in. Kyiv: Nauk. dumka, 1970–1980. T. I–XI.
- PWN – Słownik języka polskiego PWN. Retrieved from: <https://sjp.pwn.pl> (dostęp: 10.05.2022).

SJPD – Słownik języka polskiego PAN, red. W. Doroszewski (red.), t. 1–11, Warszawa, 1958–1969.
 WSJP – Wielki słownik języka polskiego PAN, P. Żmigrodzki (red.). Retrieved from: www.wsjp.pl (dostęp: 10.05.2022).

REFERENCES

1. Baidak, I.S. (2017–2022). *Tini nashykh pobachen* [Shadows of our dates]. Kharkiv: Vivat.
2. Shvedova, M., R. fon Valdenfels, Yaryhin S., Rysin A., Starko V., Nikolaienko T. ta in. *Heneralnyi rehionalno anotovanyi korpus ukrainskoi movy (HRAK)* [General regionally annotated corpus of the Ukrainian language (GRAK)]. Kyiv, Lviv, Yena, 2017–2023. Retrieved from: <http://uacorporus.org> (dostęp: 1 września 2023).
3. Demenchuk, O.V. (2011). *Linhvistyka eksperiientsii: dynamichni modeli v semantytysi lekscopy chuttievoho spryiniattia: monohrafiia* [Linguistics of experiences: dynamic models in the semantics of sensory perception vocabulary: monograph]. Rivnen. in-t slovianoznavstva Kyiv. slavist. un-tu. Rivne: O. Zen.
4. Dutsiak, I.Z. (2014). *Obgruntuvannia pidkhodu do formuvannia definitsii u tlumachnykh slovnykakh* [Justification of the approach to the formation of definitions in explanatory dictionaries]. *Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politehnika»*. Serii «Problemy ukrainskoi terminolohii».
5. Zhuikova, M.V. (2016). *Slovnykovi definitsii ta pryntsyyp antropotsentryzmu* [Dictionary definitions and the principle of anthropocentrism]. *Aktualni pytannia inozemnoi filolohii*.
6. Zahrebelnyi, P.A. (1979–1981). *Tvory: U 6 t.* [Works]. Kyiv.
7. Kurkov, A.Iu. (2012). *Lvivska hastrol Dzhyimi Khendriksa* [Jimi Hendrix's Lviv tour]. Kharkiv: Folio.
8. Nimchuk, V.V. (2012). *Pro suchasnu ukrainsku tlumachnu lekscopykografiu* [About modern Ukrainian explanatory lexicography]. *Ukr. mova*.
9. Odrach, F. (1962). *Na nepevnomu grunti: Memuary* [On Uncertain Ground: Memoirs] Toronto: Dobra knyzhka.
10. Poliakov, O. (2014). *Rabyni y druzi pani Vekly* [Slaves and friends of Mrs. Vekla]. Kyiv: Kraina mrii.
11. Renchka, I.Ye. (2016). *Osoblyvosti lekscopykrafichnoi fiksatsii relihiinoi lekscopy v radianskyi period* [Peculiarities of lexicographic fixation of religious vocabulary in the Soviet period]. *Naukovyi visnyk kafedry YuNESKO KNLU*. Serii «Filolohiia. Pedahohika. Psykholohiia». Kyiv: Vydavn. tsentr KNLU.
12. Semashko, T.F. (2016). *Movna stereotypizatsiia sensorneho spryiniattia v ukrainskii linhvokulturi* [Linguistic stereotyping of sensory perception in Ukrainian linguistic culture]. Kyiv: ArtEkonomi.
13. Bartmiński, J. (1984). *Definicja lekscopykograficzna a opis języka*. *Słownictwo w opisie języka* / red. K. Polański, Katowice.
14. Bau, J. (2022). *Czas zbezczeszczenia. Wspomnienia z czasów drugiej wojny światowej*. Warszawa: Mireki.
15. Bednarek, A., Grochowski, M. (1993). *Zadania z semantyki językoznawczej*. Toruń.
16. Bolecka, A. (2009). *Uwiedzeni*. Warszawa: Jacek Santorski & Co Agencja Wydawnicza.
17. Grochowski, M. (1982). *Zarys lekscopykologii i lekscopykografii*. Toruń.
18. Grochowski, M. (1993). *Konwencje semantyczne a definiowanie wyrażeń językowych*. Warszawa.
19. Kopaliński, W. (2007). *Słownik symboli*. T. 6. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Rytm.
20. Medardus, Ch. (2008). *Manteuffel Słone chabry*. Temat.
21. Mitrenga, B. (2014). *Zmysł smaku. Studium lekscopykhalno-semantyczne*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 291 s.
22. *Narodowy korpus języka polskiego*. Retrieved from: <http://www.nkjp.uni.lodz.pl/> (dostęp: 1 września 2023).
23. Przybora, J. (2016). *Przymknięte oko opaczności*. Kraków: Znak.
24. Szromba-Rysowa, Z. (2003). *Smak potraw w aspekcie tożsamości kulturowej. «Małopolska»*.
25. Tokarski, R. (1988). *Konotacja jako składnik treści słowa*. *Konotacja*, red. J. Bartmiński. Lublin.
26. Zhuikova, M., Yodlovska, A. (2018). *Perceptual signs in the structure of dictionary definitions of beverages (based on the material of Ukrainian, Russian and English languages)*. *Studia philologica*.
27. Żmigrodzki, P. (2008). *Słowo – słownik – rzeczywistość. Z problemów lekscopykografii i metalekscopykografii*. Kraków.
28. Wierzbicka, A. (1986). *Lexicography nad conceptual analysis*, An Arbor.
29. Wroński, M. (2010). *Officium Secretum: pies pański*. Warszawa: WAB.